

Flottning

Från Lillåns skiljeställe vid Ön, omkring 1920. Ur Berndt Lundstedts fotosamling.

Anders Hildingsson

Flottning

„..nedanför den fräsande ån ilade timret vilt och bullersamt - stockarne stångade varandra som ilsket boskap, togo vilda språng mot stenar, studsade och vände blixtnabbt om - sköto pilar mot landkistorna, studsade igen och hoppade som ekorrar ut för stupen, där det dag och natt dånade som av ett flyende artilleri - dansade runt, tills massan trängde på; och så bar det av igen i största förvirring.”

Inledning

Citatet ovan är hämtat från Gustav Hedenvind-Erikssons debutroman **Ur en fallen skog** (s. 208.), det målar upp en härlig bild av hur det kunde se ut i en fors under flottningens glansdagar. Vad som inte nämns är allt det arbete som låg bakom, det skriver jag om i min uppsats, först i ett avsnitt jag kallar *flottning, från anbud till flottläggning*, och avslutningsvis i ett avsnitt som handlar om *flottningens speciella redskap*.

Flottning, från anbud till flottläggning

Anbudförfarandet

Vem som fick flotta virket från ett avgränsat område avgjordes med att slutna (oftast) anbud lämnades in vid ett flottningssammanträde där skogsbolagen fick bestämma vem som skulle få flottningen. Det var inte alltid så att det lägsta anbudet gick hem med segern utan skicklighet och erfarenhet vägdes också in. Ofta kom det dock bara in ett anbud på varje område eftersom varje by av tradition hade ett område som betraktades som deras (Söhlin 1981b).

Avlägget

Stockar kördes på vintern från skogen till älven eller bäcken och lades där i avlägg antingen som isavlägg eller strandavlägg. Skillnaden är att isavläggen ger sig iväg av sig själva då isen går upp emedan strandavläggen måste vältas i för hand. Innan man kunde släppa iväg virket skulle varje stock ha fått en stämpel som visade sortiment och ägare (Eklund 1991). Stämplingen eller tumningen som den kallades utfördes av speciella tumningslag.

Bomningen

För att virket, i isavlägget, inte skulle ge sig iväg när isen gick så hägnade man in det med ringbommar d.v.s. ihopkopplade timmerstockar som man lade i ett varv runt virket på isen. Bomningsvirket gjordes av det befintliga virket. Man kunde också bomma av vikar och ävjour för att undvika att virket skulle komma på villovägar s.k. ledpomning.

Släppningen

När sen isen slutligen gav med sig så var del dags att släppa iväg virket, själva flottningen kunde börja. Släppningen kunde gå lite olika till beroende på hur vattendraget såg ut och om man använt isavlägg eller strandavlägg. Ofta fanns en damm från vilken man började flottningen, eller släppte på vatten till nedanför liggande strandavlägg. Från dammen släppte man på lite i taget och om brötar bildades fick man vänta tills dessa var lösta (Sörlin 1981b).

Strömflottningen

Strömflottning är som namnet avslöjar flottning i strömt vatten d.v.s. bäckar och strömmande älvar. Man var ofta tvungen att använda bäckarna att flotta i för att få ut virket till älven, detta var ett slitsamt arbete eftersom virket lätt fastnade i den smala bäckfåran.

I älven gällde det att undvika brötbildningar (ansamling av virke som fastnat i flottleden) och att hålla stränderna ren från virket s.k. uthållning. Arbetet med att lossa brötar var ett riskfyllt arbete och många är de som överraskats då bröten plötsligt gick och då hamnat i kläm mellan stockarna och marken. Det fanns två sätt att ta brötarna, antingen från land och då var man ofta tvungen att stå på själva bröten, eller från båt om man trodde att bröten snart var på väg att ge med sig. Det fanns också en möjlighet att spränga loss bröten med dynamit. Uthållningen var också mycket arbetsam, om älven var lång grund och det var stor skillnad på hög- och låg vatten så kunde virket hamna mycket långt ifrån strömfåran.

Sjöflottning

Då man skulle flotta över sjöar eller långsamt flytande partier så samlade man ihop virket och bommade in det, sen drog man det över vattnet med en spelflotte (fram t.o.m. 1930 - 40 talet) senare använde man motordrivna båtar. En spelflotte bestod av en i mitten stående vridbar stolpe runt vilken en, till det bommade virket kopplad, bogseringsvajer var lagd. Mittstolpen, eller bruden som den kallades, hade i brösthöjd korslagda armar som man använde att vrida runt "bruden" med, för att vira in virket. När virket var framdraget till flotten flyttade man fram flotten till nästa förankring (morning) och började om med vandringen runt "bruden" (Eklund 1991).

Man flottade också sågat virke s.k. lösflottning. Ett exempel är vid Baggböle sågverk där man lösflottade den sågade varan i en kilometerlång ränna förbi en svår fors. Efter rännan samlades virket ihop och man byggde flottar av virket som roddes eller seglades till närmsta hamn.

Rumpan

Det blev alltid stockar kvar till slutrensningen som populärt benämndes "rumpan" (Eklund 1991). Då tog man tillvara på virke som fastnat på stränder och bakvatten. När rumpan var avslutad brukade det firas med en festlighet ibland t.o.m. en flottarbal.

Magasin och sortering

I slutet av flottleden hade man ett magasin där man förvarade virket i väntan på sorteringen. Från magasinet bogserade man det virke som beställts från sorteringen. I sorteringen (skiljet) så hade man en mängd olika fack där man delade upp virket efter ägare och sortiment. När ett fack blev fullt buntade man ihop stockarna och bogserade dem till flottläggningen eller direkt till industrin. En uppfinning som underlättade sorteringsarbetet mycket var tvärsorteringen (som i Umeälven infördes 1937). Det innebar att stockarna flöt förbi kontrollanten med ändan mot honom det gjorde det lättare att se virkesmärkena, och följaktligen så sparade man in några arbetstillfällen (Söhlin 1981a).

Flottläggning

På flottläggningsområdet så hade varje skogsbolag sin egen kuststräcka där deras buntar med timmer bands ihop till stora flottor som sen bogserades av en bogserbåt till den avlägsna industrin, exempelvis från västerfjärden, i Umeälvens utlopp, till sågverken i Sundsvalls trakten (Grundström 1989).

Flottningens speciella redskap*Fasta anläggning*

För att underlätta flottningen så gjorde man olika åtgärder förutom rensning och mudring av flottningsfåran. Man gjorde bl.a. kistor eller ledare som de också kallades (Eklund 1991) deras syfte var att koncentrera eller styra flodfåran och på så vis undvika att virket åkte upp på land eller att brötar bildades. Kistorna var ofta timmrade och fyllda med stora stenblock som man fått då man rensat flodbädden. En kista kunde i vissa fall vara ett par hundra meter långa. Att bygga dammar var också en vanlig åtgärd, det var bra för att då kunde man styra vattenmängden och inte bli så beroende av högvattnet. Vid svåra forsar som det inte gick att flotta i byggde man flottningsrännor i trä, i dessa skickade man sen stockarna var för sig. För att undvika brötbildningar i rännan stod det s.k. rämnvakter utmed den, de hade till uppgift att vifta med en flagga till dem som släppte på virket ifall en bröt bildades. Som förtöjning till stilla liggande bommar och till spelflottningen gjorde man antingen morning eller dykdalber. En morning bestod oftast av tre stenblock sammanhållna av en vajer med ett flöte dit man kunde koppla t.ex. en bom. En dykdalb är stockar som pålats tätt och lutande så att de möts och förbinds i toppen en bit ovanför vattenytan. (Eklund 1991)

Båtar

I båten arbetade tre personer; båtföraren som satt fram, roddaren satt i mitten och längst bak satt strävan som var den som arbetade med timret (Sörlin 1981c). Det fanns olika typer av båtar det som skilde mest var storleken och om det var en eller två personer som rodde. Båtarna hade olika användningsområde, de små båtarna var naturligtvis bäst vid bäckflottningen och de stora var att föredra vid lossning av brötar.

Handredskap

Det finns ett otal olika redskap som användes, ofta med lokala varianter och namn. Därför nämner jag här endast några av de viktigaste hjälpmedlen man hade. Båtshakar finns i många storlekar och former men var ofta ca tre meter långa, de användes bl.a. till att hålla fast och samla ihop virke med och till att skjuta ut virke från stranden. Den s.k. sniperhaken var en form av båtshake som bara var en meter lång, den förfogade strävan (den som satt längst bak i båten) över (Sörlin 1981c). Spaken eller brötspaken var en granstång som var ca 10 cm grov och 2,5 meter lång var ett allround verktyg, men som namnet antyder gjorde den kanske allra mest nytta vid brötdragning (Thulin 1989). Farkstången stacks ned i botten när man ville hålla båten stilla i ett forsande vatten (Sörlin 1981c). Då man skulle koppla ihop båtar ute i vattnet använde man en beläggarpinnen (ca 1 meter lång) tillsammans med en fånglina. Man hade naturligtvis även med sig en vanlig yxa, den användes bl.a. då man var tvungen att hugga av en stock i en bröt.

Referenser

Eklund, N. (1991). Flottningens förändrade villkor. Ekonomisk-historiska institutionen, Univ. Uppsala.

Hedenvind-Eriksson, G. (1911), Ur en fallen skog. Holmström. Stockholm.

Grundström, A. (1989). Från Gäddträsket till Västerfjärden. Umeå.

Thulin, V. (1989) Flottarminnen. Studieverksamheten, Sveriges pensionärsförb. Lycksele.

Söhlin, S. (1981a) Flottning i Västerbotten. Västerbotten. 3: 167-192

Söhlin, S. (1981b) En flottning i Östernoret på 1930-talet. Västerbotten. 3: 215-222

Söhlin, S. (1981c) Om båtarna och redskapen. Västerbotten. 3: 227